

KISEBBSÉGI MAGYAR SORS

AZ ADÓFIZETŐ ERDÉLY

A MAI ERDÉLY területén, amely a történelmi Erdélyen kívül a Királyhágon kívül elterülő románlakta hegyvidékeket és a Nagy Magyar Alföldnek egy, részint magyar, részint vegyes lakosságú magyar csikját is magában foglalja, 1910-ben a törvényhatósági jogú városok 6.5 milliónyi egyenesadót, a rendezett tanácsú városok 57 milliót, a községek pedig együtt mintegy 30 milliót viseltek. Ezeket az adatokat az 1908—1910. évek során végrehajtott községi, megyei és városi háztartási statisztikákból pontosan meg lehet állapítani. (A községek egyenesadóit azonban nem közvetlen adatgyűjtés alapján, hanem becslés útján.)

Buday László szerint, aki nyilván az egyenesadó-reform idején, tehát néhány évvel 1908 előtt közölt egyenesadó-statisztikán indult el, a mai erdélyi területre, amely 34%-a, lélekszám szerint pedig 28%-a a volt Magyarországnak, az egyenesadókból és a fogyasztási adókból is egyformán az országos adóterhek 19.3%-a esett. Azonban ő külön veszi a jövedelmi pótagót, amelynél az arány szerinte 10.3%. Ha ezt az adónemet beszámítjuk a többi egyenesadók közé, akkor azokra közös hányadosként 16.8% jön ki. Ezek az arányszámok szemmel láthatóan mutatják, hogy Erdély adóterhei régente nem népe számához, hanem annak teherbíró erejéhez igazodtak.

Buday László arányszámait szerint Erdély fogyasztásiadó-terhe 1910-ben 55 millióra becsülhető; a monopóliumok tiszta jövedelmeihez, mint amelyek szintén fogyasztási adó jellegűek, 45 millióval járult hozzá, s bélyegek, illetékek, díjak címén 30 milliót, más természetű állami adó jellegű bevételek címén 20 milliót lehet reálisan Erdély javára írunk.

Mindez együtt 192 millió, 1910-ben, amikor az ország tulajdonképpen államgazdasági természetű bevételei 914 millióra rúgtak. Erdély részesedése tehát országos átlagban 21%. Népszáma arányában a megterhelhetés együttes átlaga 36.5 korona. Ugyanakkor az országos átlag 50.—korona volt, Erdély nélkül számítva azonban az ország többi részeiben 55.50 koronára növekedett az átlag, sőt ha leszámítjuk a tótok által lakta részeket, tekintettel arra, hogy a tótok ugyanannyi adót üzettek, mint a románok, akkor kitűnik, hogy az Alföldön és a Dunántúl az átlagos adóteher 60.50 koronát tett. Így valóban a tiszta magyar vidékek hordozták az ország állami terheinek túlnyomó nagyrészét azon részek helyett, amelyeken a nemzetiségek laktak.

Erre vonatkozóan világosan beszél az a statisztika, amelyet a 24 évnél idősebb adófizetőről, tehát az adózók zöméről szintén az

egyesadó-reform előkészítéséhez csináltak, amely tehát szintén e század első éveiből való. E szerint fejátlagban a magyarság egyesadó-terhe 7.4 korona volt, a németeké ennél magasabb, 8.4 korona, a románoké ellenben csak 3% a tótoké pedig ennél is alacsonyabb, 3.1 korona.

Sőt pontosan Erdélyre vonatkoztatva is megvannak az adatok arra nézve, hogy az ott lakó nemzetek milyen arányban vettek részt az egyesadó-terhekben: a magyarok, akik a lakosságnak 34.3%-a voltak, az adóknak 41.2%-át szolgáltatták; a németek fizették az adók 17.2%-át, holott lélekarányuk ennek pontosan a fele, 87% volt, a románságra pedig, amely Erdély népének 55%-át adta, az egyesadó-tehernek csak 40.8%-a esett. Ezt a megoszlást nyilván a fogyasztási adóknál is elfogadhatjuk mértéknek a három nemzet között, mert a magyar pénzügyi közigazgatás nem ismert nemzeti szempontokat, és így az egyesadó-teher a valóságos gazdasági erőt, tehát a fogyasztási erőt is híven tükrözted.

Abból a célból, hogy Erdély közterheiről teljes képet nyerjünk, fel kell sorolnunk a közigazgatási autonóm szervek közterheit is.

Erdély törvényhatósági jogú városai 1910-ben 4.3 milliós költségvetéssel dolgoztak, a rendezett tanácsú városok költségvetése ugyanakkor 2.3 millió korona volt, a kis- és nagyközségek háztartása mintegy 14 millió koronát emésztett fel, a vármegyéké pedig 6 millióval terhelte meg a községek és a rendezett tanácsú városok népét. Mindezek a tételek természetesen a közjogi természetű jövedelmeket tüntetik fel; a többieket, így a tőkék kamatait, ingatlanok, üzemek jövedelmeit s más kereskedelmi vagy magánjogi természetű bevételeket nem.

Ezen adatok szerint tehát Erdélyben az állami egyesadó-teher átlaga a törvényhatósági jogú városokban 21.30 koronát, a rt. városokban 16.90 koronát, a községekben 6.50 koronát tett. A városi adók a törvényhatósági jogú városokban fejenként 14.20 koronával terhelték meg a lakosságot, a rendezett tanácsú városokban 6.90 koronát jelentettek, a községekben pedig a községi közigazgatás 3.— koronát emésztett fel. A vármegyei autonómia terhei a rendezett tanácsú városokban 3.— koronát, a községekben 1.20 koronát jelentettek. Ezek a számok egyúttal megmagyarázzák azt is, hogy mért lehetett a románság adóterhe annyival alacsonyabb a többi két nemzeténél, amennyinek láttuk. Magas közterheket csak a városi lakók viseltek, a románság pedig legfeljebb most kezd városi elemmé átalakulni.

Ezek szerint a magyar pénzügyi politika a valóságos teherbíró erővel számolt s a terhek olyan igazságos megoszlásáról gondoskodott, amelynél jobbat elméleti úton is alig lehetett volna megállapítani.

Ezek után lássuk, milyen változást hozott magával a teherviselés terén a román impérium.

1906-ban Románia állami jövedelmei 239.0 millió lejre rúgtak, Magyarország ugyanakkor 1357 millió költségvetés alapján dolgozott. Románia lakossága akkor 6.4 millió volt, a mienk mintegy 17 millió lehetett. Az átlagos állami teher tehát Romániában 37.4 lej, nálunk 80 aranykorona. Tisztán az adók összege Romániában 161.4 millió lej, nálunk 837 millió korona, tehát az adók fejátlagba ott 25.22 lej,

nálunk 49 aranykorona. Azonban az adók, a közterhek tekintetében a „mennyi“ olyan kevés kapcsolatban áll azzal, amit az állami szervezet ezért cserében nyújt, hogy ebből az arányból még arra sem szabad következtetnünk, mintha 23 évvel ezelőtt Románia már a felét tudta volna polgáraival szemben annak szolgáltatni, amit a mi állami szervezetünk polgáraiért végzett.

Románia költségvetése a következő évtized alatt rohamosan fejlődött. 1916-ban, amikor a háborúba belépett, állami költségvetése már 6457 millió, amiből 4107 millió volt az adó és más államjogi jövedelem; 235 millió esett az üzemekre. Az egész költségvetés megduzzadása tehát e tíz év alatt 169%, tisztán az adóké pedig még nagyobb: 255%. Az adók fejátlaga a 72 milliós lélekszámnak megfelelően már 57 lej.

Magyarország 1916-os állami költségvetését már nem szabad az abból az évből való román költségvetéssel egybevetni; helyesebb, ha itt is az utolsó békeévet vesszük az összehasonlítás alapjául. Akkor pedig a mi egész költségvetésünk 2467 millió korona volt, amiből 1057.9 milliót tett az üzemek nélkül számított államjogi rész. Az emelkedés az 1906. évi állapothoz mérten 82%, s miután nálunk békés években az átlagos évi növekedés mintegy 6%-ra rúgott, a következő három év alatt természetesen még mindig nagyon messze maradt volna annak növekedése a román költségvetés kiterjedésének aránya mögött. Még akkor is, ha számba vesszük, hogy Románia pénzügyei 1916-ban már élénk háborús jelleget mutatnak, legalább is a háborúra való készülődés állapotát, s hogy pénzt sem lehet már teljesen inflációmentes, aranyértékű pénznek tekinteni, tehát a növekedés már ebből a szempontból sem békés jellegű. Mindenesetre nálunk 1913-ban az adók fejátlaga 18.2 millió lakosságot számítva, 58.— korona, tehát csak egy árnyalattal, egy ponttal magasabb, mint a romániai 1916. éves fejátlag. Ámbár nyúván itt is teljes mértékben megáll az az előbb megfogalmazott tétel, amely szerint ez az egy pontnyi különbség nem fejezi ki híven azt a különbséget, amely a közterhek fejében nyújtott állami és közszolgáltatások belső értékében, színvonalában, társadalomfejlesztő és társadalomrendező erejében van.

A háború végével Románia állami pénzügyei két okból szenvedtek igen nagy változást. Először az infláció miatt, amely világjelenség volt és végső eredményben annak a belső átalakulásnak felel meg, amely a nemzetgazdaságok szervezetében mindenütt bekövetkezett és lényegében a teherbíró erő új egyensúlyozódását jelzi, ezenkívül pedig e békében kicsiny állam mértéktelen megnövekedése miatt. E két tényező érthetően új feladat elé állította a román állam pénzügyi politikáját.

Az új állami berendezésnek természetes kísérője a bizonytalanság, az ugrásszerű haladás, amelyet közben visszaesések szakítanak meg. Az újszülött román állam 1924-ben, tehát már néhány próbaév után 274 milliárdnyi állami bevételről számolt el, 1927-ben már 36.0 milliárd volt a bevétel, 1928-ban a tényleges állami jövedelmek összege (38.35 milliárdos előirányzat után) újra csak 32.76 milliárd, ami azonban nem gátolta meg a pénzügyminisztert abban, hogy 1929-re 37.7 mil-

liárdos költségvetést állítson egybe. S a jelek szerint, az első 9 hónap tényleges adóbevétel arányában számítva, valóban jobb is lesz az eredmény, mint az előző évben volt, de aligha éri el az 1927. évi hozamot.

A tényleges állami szolgáltatások mértéke tehát aranyban számítva, körülbelül megfelel az 1913. évi magyar állami költségvetésnek, de a fejátlag magasabb, mint akkor nálunk volt. Ugyanis a mi 58 koronánkkal és a romániai 1916. évi 57 lejrel szemben ma 68.5 aranylej körül jár az átlag, ha ugyan Románia mai lakossága csakugyan van 17.5 millió lélek, mint amennyire román statisztikák elég gyakran becsülik. Igaz, hogy ezzel szemben a mai magyar állam közterhei a multévi költségvetés arányában 108 pengőre rúgnak fejenként, tehát jóval többet tesznek, mint a romániai közterhek.

Az a számbeli növekedés, amelyet a román költségvetésen megfigyelhettünk, egyúttal a budget szerkezetének megváltozását is jelentette. A közvetett adók, vámok, illetékek, díjak jövedelmét ugyanis az egyre romló romániai gazdasági viszonyok fokozatosan apasztották, így a kiviteli vámokat majdnem teljesen el kellett törölni, a beviteli vámok eredményének apasztásáról pedig az általános nyomor gondoskodott, s így az egyenesadók hozamát kellett növelni.

1924-ben az egyenesadók összege 27.4 milliárdnyi állami bevételből mindössze 3.2 milliárd, vagyis 11.7% volt, 1928-ban azonban 77 milliárd az egyenesadó-bevétel, ami a 377 müllárdos egész évi költségvetéshez mérten 20.2%.

ERDÉLY külön helyzetéről részletes adatokat csak az 1924—26 évekről ismerünk, mert ezeket közölte a romániai egyenesadó-statisztika. Azóta, amint az előbb említettük, a helyzet e tekintetben teljesen megváltozott, mert az egyenesadó-terhet országosan igen nagy mértékben növelték. De azért mégis a rendelkezésünkre álló adatokat kell feldolgoznunk.

A romániai adórendszer az egyenesadók között a földadót, házadót, vállalatadót és pótagadót, idevéve a tisztviselői adót is, a szabad foglalkozások adóját, a fejadót és a globális adót alkalmazza. A fejadót azok fizetik, akik önállóak, de semmiféle más egyenesadót nem tudnak fizetni, a globális adó körülbelül a mi régi általános jövedelmi pótagadónk fogalmának felel meg. A földadót és a házadót ötévenként vetik ki, utolsó kivetése 1927-ben történt, amikor az országos átlagban az addiginak körülbelül a háromszorosára növelték.

Az egyenesadók végösszege e három év alatt így alakul a regátban és Erdélyben (millió lejekben):

	1924	1925	1926
Regát	2.306.0	2.277.5	2.260.9
Erdély	868.2	964.8	1.073.0
Egész mai Románia	3.5995	3.687.3	3.8000

Miután ugyanez a statisztika az egyenesadók végösszegét ezekre az évekre (más és előbb idézett adatoktól eltérően, 3.599, 3.687 és

3.801 millió lejből adja meg, ebből kitűnik, hogy a mai Románia egész egyenesadó-terhéből tehát a Regát és Erdély így veszi ki a maga részét:

	1924	1925	1926
Regát	64.0%	61.8%	59.3%
Erdély	24.0%	26.1%	28.3%

Vagyis a Regát adóterhe évről-évre fogy — nemcsak aránylag, hanem abszolút összegben is, — Erdélyé ellenben emelkedik. Az első két év között a Regát egyenesadó-terhe 28.5 millióval apadt, Erdélyé 95.7 millióval nőtt, ugyanekkor az országos adóbevétel növekedése 88 millió, ami Erdély felemelt adóiból származott. A következő két év között a Regát adóterhe újabb 17 millióval csökkent. Erdélyben ellenben ebben az évben is sikerült 2.2%-kal növelni az adókat, tehát adószolgáltatása újabb 105 millióval emelkedett s így az országos egyenes-adóbevétel is gyarapodott 114 millióval, amiből a többi „új tartomány“ mellett megint csak Erdélyé az oroszlátnész. S e hároméves időköz alatt a Regát egyenesadósolgáltatása 45 millióval, 2.2%-kal csökkent, Erdélyé 205 millióval, 23.6%-kal növekedett. Vájjon elképzelhető az, hogy három év a Regát nézve, a gazdasági gyengülés, a teherbíró erő apadásának korszaka lett volna, Erdélyre ellenben addig nem is remélt virágzást hozott? Nem igen. Inkább annak a jele ez, hogy a Regát ezek alatt az évek alatt is mindjobban berendezkedett Erdély birtoklására.

A fejátlag maga is igen fontos oldaláról világítja meg az új román pénzügyi politikát Erdélyben. 1924-ben az egyenesadók átlaga Erdélyben 162 lej volt. Igaz ugyan, 1924-ben a fejátlag a Regátban 293 lej volt, pontosan a felével magasabb az erdélyi átlagnál. De, amint a részletes elemzésnél majd kitűnik, ezt az eltérést a vállalati adók és pótdadók okozzák, vagyis az, hogy ebben az időben Erdélyben már nem volt üzleti élet, mindent letarolt és szétzúzott a Regát gazdaságpolitikája, tehát az adófizető erő is áttolódott a hegyeken túlra.

De a regátai pénzügyi politika ezt nem volt hajlandó tudomásul venni. S így a fejátlag a következő évek alatt Erdélyben, s a Regátban egymással ellentétes irányú fejlődést mutat. Minél jobban haladt a Regát gazdasági fejlődése és minél nyilvánvalóbbá lett, hogy a Regát gazdasági politikája Erdély ellen irányul, annál magasabbra növekedett itt az adóteher. 1925-ben már 185.5 lej, a következő évben, 1926-ban pedig már 207 lej a fejátlag Erdélyben. A Regátban ellenben a fejátlag ezalatt 188 lejre hanyatlott s így már nem 50%-kal haladta meg az erdélyit, mint két évvel azelőtt, hanem csak 39%-kal. Pedig az üzleti élet fejlettségének megítélése szempontjából még azt is tudnunk kell, hogy a mai Románia 24 olyan nagyobb városa közül, amelyek 25.000 léleknél többet számlálnak, csak hét van Erdélyben.

Az egyes adónemek tekintetében ilyen megfigyeléseket tehetünk:

A földadó a Regátban ebben a ciklusban 354'2 millió, Erdélyben 249.7 millió volt. A Regátban pedig a gazdaságilag művelhető terület — erdők nélkül — 7.5 millió hektár, Erdélyben 6 millió, tehát a Regátban hektáronként az adóátlag 47 lej, Erdélyben 41.50 lej. Csak-hogy a Regátban a szántóföldek területe 6.1 millió hektár, Erdélyben

3.4 millió, s miután az állattenyésztés mégis csak járulékos természetű része a gazdaságnak, van jogosultsága annak a számításnak is, hogy a Regátban egy hektár szántóterületre 54.— lejnyi földadó esett, Erdélyben pedig 76 lej. A két ország mezőgazdasági hozama értékének, a mezőgazdasági adóalapnak, bizonyosan ez az arányszám fejezi ki híven az egymáshoz való viszonyát.

A Regát 248 milliónyi házadót fizetett, Erdélyben nem lehetett többet kivetni 89.4 milliónál. Ez kapcsolatban van azzal, hogy bármilyen kevésbé városias jellegűek is a Regát városai erdélyi szemmel nézve, mégis ott van a főváros és ott vannak azok a nagyvárosok is, amelyek valóban gócpontjai a gazdasági életnek.

Hozam tekintetében legfontosabbak a vállalati adó és pótagó. Ezek összege a Regátban 1924-ben 1.174 milliót, a következő évben 1.112 milliót, 1926-ban 1.044 milliót tett. Erdélyben ugyanezek az évek a vállalati adók hozamának adatai szerint viharos emelkedés évei voltak: 1924-ben még csak 375.6 millió, a következő évben már 433.2 és 1926-ban 483.6 milliót hajtottak be Erdély különböző vállalatain és azok tisztikarán. Az adóteher emelkedése ennél az adónemnél Erdélyben e két év alatt 108 millió, azaz 28.8%. Akkor, amidőn a Regát válságos éveit a pénzügyi kormányzat azzal vette tudomásul, hogy a vállalati adót 130 millióval (ír2%) csökkentette.

Azonban még sem ez az adónem mutatja az emelés rekordját. Ennél is nagyobb mértékben növekedett a szabad foglalkozásokra kivetett adó. Mert e címen Erdély 1924-ben még csak 74.0 milliót, 1925-ben már 83.3 milliót, 1926-ban pedig újabb hatalmas ugrással 105.1 milliót produkált. Ez 42%-os növekedést jelent. Igaz, hogy ennél az adónemnél a Regátban is növekedést találunk e ciklus alatt.

1924-ben ott 174.4 milliót, 1926-ban pedig 190.6 milliót mutat ki az adóstatistika. A növekedés 15%. S kétségtelen, hogy a foglalkozási statisztika Erdélyben aránylag fejlettebbnek mutatja a szabad foglalkozások kategóriáit, mint a Regátban. Így például Erdélyben jóval több orvos van, mint a Regátban, Azonban a szabad foglalkozások legjobban sínylik meg egy ország gazdasági romlását és így a szegényedés éveiben legelső sorban a szabad foglalkozások jövedelmei s az ő adófizető erejük hanyatlak.

A rekordemelkedés azonban a globális adónál következett be. Erdélyben ugyanis 1924-ben 77.6 milliónyi globális adót hajtottak be, 1925-ben már 107.5 milliót, 1926-ban pedig 143.7 millió ennek az adónak a hozama. A növekedés 73.1 millió, azaz 94%. Ugyanezt az adónemet a Regátban is jónak látják emelni: 377.3 millióról 420.5 millióra fokozták jövedelmét, ami 11.5%-ot jelent. A regáti pénzügyi politika tehát minden egyes ponton azt állítja, hogy e három év alatt Erdély általában virágzott, a Regát ellenben inkább hanyatlott, semmint emelkedett.

Sőt ezt állítja még a legutolsó és a legszerényebb adónemnél, a fejadónál is. E címen 1924-ben a Regátban 1,925.053 lejnyi adót vettek be, Erdélyben pedig 1,772.411 lejt. De ennek az adónemnek a hozama a Regátban a következő két év alatt növekedett, mégpedig 2.04 millióra, ami azt jelenti, hogy ott nagy számban írták át fejadóra

az olyan adózókat, akik azelőtt más egyenesadót fizettek, de többé nem bírták el régi adójuk terhét. Erdélyben ellenben ez az adónem ez évek alatt rohamosan csökkent, 1,492.000 lejre, annak jeléül, hogy itt a Regáttal ellenkezően, minden évben több és több polgárt találtak olyan hatalmasan javuló életviszonyok közt, hogy a fejadókatéoriából kiemelve, más egyenesadók fizetőivé teheték őket. Az adóvégrehajtás gyakorlata pedig gondoskodik arról, hogy az egyszer kivetett adó hátralékká ne rögzítődjék, bármilyen túlzottan történt volna is annak kivetése.

Mindezek az adatok akkor érdekelnének bennünket különös mértékben, ha a kisebbségeknek, de különösen a magyarságnak gazdasági helyzetére következtethetnénk belőlük. Erre bizonyos alapot nyújt az általános jellegű megfigyelés, hogy a földadó szerepe a romániai adórendszerben alárendelt jelentőségű. Az egyenesadónak 1924-ben országos átlagban 21%-a esett a földadóra, a Regátban 15'6%-os arányban, Erdélyben pedig 28.9%. Ez a különbség, amely a földadó fontossága tekintetében a Regátban és Erdélyben van és éppen azzal okolható meg, hogy Erdélyben még mindig maradt föld a kisebbségek kezén. A tapasztalati adatok szerint ezt a megkülönböztetést parcelláról-parcellára, birtoktestről-birtoktes tre érvényesítik. Ha tehát már ez is a kisebbségek aránytalanul nagyobb megterhelésére vall, akkor még jobban igazolja azt, hogy a többi egyenesadó-nemeket viszont a városi elemek viselik és ezek még ma is túlnyomó nagy részben a kisebbségek közül, abszolút többségükben pedig éppen a magyarok közül kerülnek ki. Tehát így az adókat is reájuk hárítják, — amikor pedig az egész román gazdaságpolitika éppen ennek az elemnek az elszegényítésére, félretolására irányul. Természetesen romboló eredményekkel. A városi polgárság tapasztalati adatai szerint a regáti adópolitika annyira megy, hogy azonos méretű vállalattal Erdélyben, kisebbségi tulajdonos esetében nem egy ízben háromszor annyi adót fizetett, mint a Regátban. Erre különben világos bizonyosság az, hogy a regáti ipari részvénytársaságok 10'5%-os jövedelmezőséggel dolgoznak, az erdélyiek ellenben 3.5%-nál többet nem tudnak felmutatni. S nem szabad azt hinni, hogy ez a könyvelési ügyesség dolga. A román, s különösen az erdélyi román adóigazgatás olyan brutálisan avatkozik be a vállalatok belső ügyvitelébe, hogy a mellett minden részvényjogi reformkívánság csak kísérletezés számba mehet.

Ezeknél is közvetlenebb felvilágosítást adnak azonban a magyarság helyzetéről a székely vármegyék adatai. Csíkmegye összes egyenesadója a ciklus elején 157 milliót, a végén 18.9 milliót tett, Háromszék megyéé 20.5 millióról 26.6-ra növekedett, Udvarhely megyében pedig az emelkedés 10.6 millióról 123 millióig jutott. Az előbbi sorrendben 20, 24.9 és 16% a növekedés. Mivel pedig a földadó és a házadó nem változott, az egész gyarapodás a mozgó adónemekre esik. S ezek között megdöbbenést kelt az a részletadat, hogy a vállalatok adója e három év alatt Udvarhelyen 30.5%-kal, Csíkban 32%-kal, Háromszéken 45%-kal emeltetett fel. A szabad foglalkozások adójánál az emelés 50%-ig megy, a globális adónál pedig az 1926-os év a ciklus első évének eredményét kétszeresen is felülmúlja.

1927-ben pedig országsszerte megindult az adók általános emelése. Az emelés arányát mutatja, hogy a földadónál 1927-ben 1.350.8 milliót szedtek be az 1926 évi 761.4 millió helyett (a román pénzügyminiszternek egy másik kimutatása szerint 1926-ban csak 456.5 millió lett volna a földadó bevétele), házadó címén 384.6 millió helyett 731.0 milliót; a vállalati adónál az emelés 40% volt s a globális adót általában a kétszeresére emelték.

Ha mindezeket az emeléseket megpróbáljuk Erdélyre alkalmazni, akkor azt kell mondanunk, hogy Erdély egyenesadói ma már az 1926. évi terheknek körülbelül a kétszeresét tehetik. Miután az állami egyenesadó-bevétel az 1926. évi 3.8 millió helyett 7.7 millióra rúg, tehát országos átlagban is kétszeres az emelés, bizonyos, hogy Erdély terhei címén többet tesznek, mint amennyire így számítjuk azokat.

A közvetett adókból pedig Erdély aránylag még többet visel, mint az egyenesadóból. Figyelembe véve a lakosságnak városi tömörülését, ami a Regátban nagyobb, mert ott a népnek 18.5%-a él városban, Erdélyben ellenben csak 12.9%-a, viszont az erdélyi falusi lakosságnak a regáti falvakénál nagyobb életszínvonalát, azt hisszük helyesen járunk el, ha a vámterhek egyharmadrészét, a szesz- és söradó 40%-át, a többi fogyasztási adók egy harmadát, a forgalmi adó 25%-át, a látványossági adók 35%-át számítjuk Erdély terhére. A monopóliumoknál szintén a harmadrészes megosztást alkalmazzuk, a bélyegadónál azonban ennél valamivel többet kell vennünk; a vegyes bevételeknek 25%-át számoljuk el Erdélyben. Ezek a becslések végeredményben Erdély mai adóterhét 11.5 milliárd lejben adják meg, ami fejtálagban mintegy 2.150 lejt, azaz a hivatalos kulcs szerint 66.50 aranylejt jelent. E szerint Erdély népe ma a békebeli 37.5 aranykoronás adóátlag helyett 66.5 aranylejnnyi adót visel.

Pénzügyi szempontból ezt jelenti tehát Erdélyre az, hogy a szent korona államszerkezetéből kikapcsolva, a győzelem részesévé és egy olyan új államszerkezet tagjává tették, amelyben pénzügyileg éppen neki kell az egyik tartóoszlopot szolgáltatnia. A másik a Regát. Az új ország többi részei együtt is csak kis hányadát tudják viselni annak, amit Ujrománia Erdélytől elvár és el is vesz.

Ez azonban a bekövetkezett változásnak csak számbeli mértéke, s így első főkérdésünkre ad választ. Ha azt akarjuk tudni, hogy mit jelent hát a változás lényegileg Erdélyre nézve, akkor a második kérdést kell feltennünk: mit kap mindezért cserébe?

Ma, a regáti román uralom első évtizedének végén nincs sem az állami, sem a helyi jellegű közigazgatásnak egyetlenegy olyan szerve sem, amely Erdélyben megingatatlanul, régi színvonalán állana. A szorosán vett közigazgatás, a bíraskodás, az állami oktatás, az állami jellegű üzemek és kereskedelmi szervek egytől-egyig mélyre süllyedtek. A tisztviselői presztízsnak Erdélyben vége van: helyén legfeljebb a tisztviselőktől való rettegés maradt. Adóiért ezt kapta Erdély cserébe. Ezt jelenti a regáti szellem bevonulása és diadala Erdélyben.

FIGYELŐ

MAGYAR FÖLDMÍVESIFJAK NÉMETORSZÁGBAN.

A MAGYAR földművesnek az a jellegzetes, sokszor emlegetett és sokszor akorholt tulajdonsága, hogy saját faluján túl nem érdeklődik a világ sora után s faluja rögjétől el nem válik, csak bizonyos mértékig él a parasztságban. A vállalkozó szellem, sőt mondhatnók, hogy a kalandvágy sem hiányzott soha a magyar földművelőből. Munka- és pénzkeresésre mindig hajlandó volt akkor is, ha ezért messze idegenbe kellett vándorolnia. Csak itthon vonakodott a saját faluja határán túl állandóan megtelepedni mint földműves. Ezért volt nehéz feladat Magyarországon a telepítési politika. A múlt század elején történt magyar telepítések legnagyobb része még a jobbágykorszakra esik, amikor a földművesjobbágy parancsszóra szedte sátorfáját. A szabadságharc utáni időkben azonban a saját faluja földjéhez való ragaszkodás sokszor volt legyőzhetetlen akadálya a nemzeti szempontból kívánatos telepítéseknek.

Nem nyilvánult meg azonban a röghöz ragaszkodásnak ez a speciális magyar fajtája akkor, amikor a városokba való költözésről volt szó. A város, elsősorban a főváros, mindig nagy vonzóerőt gyakorolt a földművelő népre; s a világháború után ehhez új mozgató ok járult: a tapasztalatok szerzésének, a gyakorlati és elméleti gazdasági tudás elsajátításának vágya. A magyar földművelőnép látóköre a háború következtében kiszélesedett. Az apák sokat láttak és tapasztaltak messze idegenben, ahol mindenkor földműves szemével vizsgálták a nekik szokatlan és új viszonyokat és felkeltették fiaikban is az érdeklődést a külföld iránt, amely mezőgazdaságilag haladottabb, mint mi, és ahol a kisgazdának jövedelmezőbb a gazdasága, mint itthon.

A falu lelkivilágának ilyen örvendetes megváltozását felismerve határozta el a Magyar Gazdaszövetség azt, hogy ezelőtt hét esztendővel megkezdje és azóta évről-évre folytassa és kimélyítse az úgynevezett magyarnémet gazdaisfúsági csereakciót. Úttörő munkájában jelentékenyen segítette a Magyar Gazdaszövetséget az az összeköttetés, amelyet még a háború előtt Bernát István, a Szövetség akkori igazgatója, a külföld gazdatársadalmi testületével és vezetőegyéniségeivel megteremtett. Tapasztalatok gyűjtése és szemléltető okulás szempontjából Németország mutatkozott a célnak legmegfelelőbb külföldi államnak. A német kisgazdák iskolázottsága, példaszerű szervezettsége és szorgalma közismert, másrészt a háború alatt a német kisgazdák is megtanulták ismerni és becsülni magyar kartársaikat, és ennek eredményeként meleg szeretettel fogadták és fogadják hozzájuk tanulni járó fiaikat, akik közül immár hatszáznál többen töltöttek a csereakció révén félesztendőt Németországban, és pedig rendszerint a tavaszi munkák megkezdésétől az őszi munkák befejezéséig.

Az akció azon az elgondoláson épült fel, hogy a magyar kisgazdafíút lehetőleg olyan gazdaságban helyezték el, amely az itthoni családi birtok nagyságának megfelel, és természetesen lehetőleg olyan családnál, amelynek fia viszont idehaza a magyar fiú szüleinél nyer elhelyezést. Úgy a magyar

mint a német fiú családtagként lép be a számára kijelölt mezőgazdasági üzembe, ott tehát minden díjazás nélkül végzi az időszaknak megfelelő mezőgazdasági munkát, a tavaszi vetéstől kezdve a cséplésig, illetve az őszi szántásig.

Ebben az évben a hetedik magyar rajt bocsátotta ki a Magyar Gazdaszövetség a kulturált német mezőgazdaságba, hat esztendő tapasztalatai vannak tehát már a csereakció mögött és így kialakult az egész vállalkozásnak bizonyos rendszere és érzékelhetők az azt mozgató, illetve annak keretében törvényszerűséggel jelentkező lélektani momentumok. Ezek közül elsőként említendő az, hogy az egyébként szerény viszonyok közt élő, 25—30 holdas kisgazdák készséggel vállalják az akcióval járó nem jelentéktelen utazási költségeket, amelyekben benne van az őszi hazautazással kapcsolatosan Németországban tett kisebb tanulmányút költsége is. A magyar cserefiúk zöme ebből a birtokkategóriából kerül ki. A második jelenség, amiről meg kell emlékeznünk az, hogy az eddig kivitt földművesfiúk között alig akadt egy-kettő, — többnyire az egészen fiatalok között, — aki Németországban meg nem állotta volna helyét és ott szorgalmával, tisztességtudásával becsületet ne szerzett volna a magyar névnek. A német kisgazdák közül számosan vannak, akiknek már nincs Magyarországra tanulmányútra elküldhető fiúk, mégis évről-évre nagyon szívesen fogadnak egy-egy magyar fiút magukhoz csere nélkül is, annyira megszerették a mi gyerekeinket. Viszont vannak magyar fiúk, akik immár másodszor, sőt harmadszor mennek ki Németországba, egyesek azért, mert meleg barátságot kötöttek csereszülekkel, mások azért, hogy a nagy Németbirodalom más vidékén, változott gazdasági viszonyok között szerezzenek tapasztalatokat.

Érdekes megfigyelni a félév után hazaérkező fiúkon azt az átváltozást, amelyet rajtuk a józan német polgári levegő okozott. Fellépésük bátrabb, határozottabb, nagyobb gonddal, mondhatnánk csínnal öltözködnek, ami azonban korántsem jelent elkényesedést és a munkától való idegenkedést. Van köztük nem egy tehetősebb gazdának a fia, aki bizony idehaza kímélte magát és német földön tanulta meg, hogy a hatvanholdas gazdának is meg kell fogni az ekeszarvát. Nyitott szemmel jönnek haza ezek a fiúk, olvasnak és közülök nem egy valóban értelmesen és élvezetes formában írta meg németországi tapasztalatait vagy tartott ezekről előadást odahaza a gazdakörben, amelybe igyekezett német mintára a fiatalságot is beszerezni.

Lehetetlen a csereakció értékének jellemzésére el nem mondani a következő megtörtént tény: egy telivér jászkun fiú, aki kétszer járt német földön, és már első künnléte alkalmával megtanult németül, hazajövele után megállapodott egy német magtermelő céggel, kerti vetőmagvak termelésére. Idehaza bérelt földön kezdte meg a magvak termelését és az idén számokkal és elszámolásokkal igazolta, hogy egy kataszteri holdon kétezer pengő volt a tiszta nyeresége. Természetesen ez az eset nem teremthet rendszert, ez csak kivétel, talán szerencse dolga is, de mindenesetre jellemző a külföldet járt magyar fiú élelmességére és vállalkozási szellemére.

Ami azonban a legnagyobb sikernek mondható, a magyar fiúk megtanulják odakünn becsülni a szervezkedés és szervezettség értékét. Látják azt, hogy a német kisgazda nem járja terményeivel a városok piacait, nem megy el egy kosár tojással vagy gyümölcscsel a piacokra, hanem mindent a saját szövetkezete útján értékesít és nem veszít időt és napszámot. Látják a különböző egyesületekben rejlő nagy erőt, a mezőgazdasági gépeknek szövetkezeti úton való kihasználását és látják azt is, hogy az ipari Németországban a számarányánál fogva a magyar gazdánál hátrányosabb hely-

zetben lévő német földműves szervezettségének erejével jelent politikai súlyt. És mindezt látva és érezve, a volt cserefiúk nyolcvan százaléka ma egy új magyar agrárprogramnak vált előharcosává. Nem csalódunk, ha azt hisszük, hogy közöttük fogjuk megtalálni a gazdamozgalmak jövődő falusi vezetőit.

VANTSÓ GYULA

PÁRIZSI NAPILAPOK

PAUL CLAUDEL, a világhírű francia költő és a köztársaságnak jelenlegi washingtoni nagykövete egy irodalmi nyilatkozat keretében bevallotta, hogy nincs más állandó olvasmánya, mint a Biblia és a napilapok. És kettős hivatását tekintve, ez az összeállítás egészen logikus is: a katolikus költő és misztériumdrámák szerzője esténként a Szentírás igéin elmélkedik; a washingtoni francia nagykövet pedig, aki különben is híres arról, hogy minden érdekli — a napilapok hasábjaiba temetkezik. Nem tudjuk, mennyire jogosult a nagykövet úr előszeretete a napilapok és különösen a francia sajtó iránt, de talán nem lesz érdektelen, ha a Magyar Szemle olvasói, akik nemrég Szerb Antal ötletes kalauzolása mellett átnézték az angol lapokat¹ és akik vele együtt megállapították, hogy „az angol lapok általános nivójához képest a pesti lapok legalább is dombocskákat jelentenek“, — ma minden előzetes ítélet és összehasonlítás elhagyásával a párizsi napisajtó hasábjait futják végig.

Hogy ezt könnyebben tehesük, rendezzük előbb egy kissé össze a hatalmas újságlepedőket, amelyek csatás összevisszaságban fekszenek előttünk az olvasóterem asztalán. Az egyik csoportba kerülnek, (hogy közhasználatú kifejezésekkel éljünk) a „joumaux d’opinion“, azaz azok a lapok, amelyeknek „elveik“ vannak. Ezek harciasak. Nyílt állásfoglalásuk van a vallásos és laikus világnézet kérdésében, ami a francia sajtónak legősibb és mindig centrális problémája. Ezek nap-nap után kifejtik politikai és szociális dogmáikat és minden eszközzel a közvélemény meghódítására törekednek. A másik csoportba kerülnek a „grande presse d’information“. Az ide tartozó lapok az elv nélküliséget speciális zurnalisztikai erénynek tekintik és üzlet-üzlet jellegével bevallott legfőbb céljuk a minél magasabb példányszám elérése.

Ezzel az éles kettősséggel szemben azonban igen egységesek a sajtó másik faktorának, a francia újságolvasónak igényei. A francia elsősorban nem azért olvas, hogy értesüljön a világ folyásáról, vagy hogy okfejtéseket halljon, hanem hogy elűzze az egyedüllétet. Metróban, utcán, színházi szünetben és mindenütt az újság a társa, és pedig vitatkozó és fecsegő társa az olvasónak. Ennek két következménye van: i. bármennyire is journal d’information-nak vallja magát egy lap, azért kell, hogy valami elvszerűséget mutasson, vagy bármifajta problémákat boncolgasson, mert olvasója vitázni, kritizálni és lelkesedni akar, 2. viszont bármennyire is journal d’opinion legyen egy újság, azért hasábjai tetemes részét ékekkel, ötletekkel és fecsegéssel kell kitöltenie, mert olvasója nem élhet hosszabb-rövidebb röptű „szellemi sziporkák“ nélkül és mit sem szeret annyira, mint a gúnyolódást.

A grande presse d’information, hogy olvasóit is kielégítse és semlegességét is megőrizze, egyszerűen a politika és a szociális élet veszélyes területeit kikerülve, vezércikkeit a boldogság és az egészség viszonyáról, az amerikai

¹ Magyar Szemle, 1930 február, 181. lap.

férjek brutalitásáról (statisztikával) és ennek okairól, a freudizmus alkonyáról, a szépségkirálynő életelveiről és ehhez hasonló témákról írja. Ezután az állandó fecsegési rovat következik, amelynek címe vagy „Mon film“ vagy „En passant“, esetleg étvágygerjesztően „Hors d’oeuvre“. Ebben a rovatban elmélkedhetünk pl. arról, hogy milyen előnyös, ha valaki árendőr, ingyen utazhatik minden járművön és nem is kell okvetlenül orosz emigrált generálisokat elrabolnia. Az elmélkedést ügyes beszámoló követi arról a párizsi körsetéről, amit a hírlapíró árendőrminőségben tett meg. A második lapon két-három hasábot a „Nos échos“ c. rovat foglal el. Ebbe minden apróság elfér. Itt tudjuk meg, hogy a híres radikális politikus megfenyegette a kormányt: „A javaslattal szemben határozott non possumus-t fogunk mondani, sőt miután sokan vagyunk, non possumi-t fogunk kiáltani“. Itt olvassuk továbbá színes leírását a budapesti diva ezüst toilettejének, amelyet rendőrségünk hiányosnak talált.

Miután mindezt tudomásul vettük, a harmadik oldalon végigfutjuk a politikai táviratokat és híreket. A hírek igen rövidék és valamivel hosszabb gúnyolódás kíséri őket. Mert egy kis élcelődés elengedhetetlen. Innen a sajtószemlére térünk. Ez a francia lapok egyik legérdekesebb rovata. Az előző napi politikai cikkekből közöl idézeteket és kivonatokat. Nagy előnye, hogy egy lapot olvasva is valamelyes képet nyerünk az egész sajtó állásfoglalásáról az aktuális kérdésekben. A következő lapon a külföldi híreket találjuk. Ezek közt néha csodálatos dolgokat olvasunk: „A kaliforniai repülőversenyek ugyanolyanok lesznek, mint a mi lóversenyeink“ —kiáltja az egyik nagybetűs cím. Vagy: „Az U. S.A. elnöke nem fél a psittacosis-tól és nem hajlandó megválni kedvenc papagályától.“ A szövegek közti kép Hoovert ábrázolja vállán egy papagálllyal. Ezután egy cikk következik, amely a híres magyar cigányprímás temetését írja le, de úgy, hogy „a rendőrséget és korlátokat elsöprő százezrek“ viselkedésében majdnem egy új népvándorlás kezdetét kell sejtenuünk. E cikkek közt találjuk meg a beszámolót arról a friss gyilkosságról is, amelynek vagy az áldozata, vagy a szerzője taxisoffőr, továbbá a nyilatkozatokat arról, hogy miképpen tudhatott a híres bankárnő 22 napos éhségsztrájk után ápolók és rendőrök ellenére kiszökni a kórházból csak azért, hogy visszaszökhessék a börtönbe; a családi gyilkosságok is — sajnos — már majdnem állandó rovatot képeznek; a szenzációs bűnperek leírásai sem hiányzanak: egyszerűen itt van mindaz, amit a nagyvárosok közönsége „lázasan érdeklődéssel“ szokott olvasni. A sportrovat rendszerint elfoglal egy teljes lepedőnyi lapot és szerkesztőjének nem kerüli el a figyelmét az sem, hogy a pehelysúlyú bajnoknak már csak 29 foga van. A színházi hírek rovata meglepően rövid, a kritikák azonban annál epésebbek. Szerzők iránt nincs kímélet.

„Megnéztem „Az ember, akit megöltem“ c. darabot. A főszereplő az első felvonásban meggyónja, hogy megölt a háborúban egy német katonát. Gyónása ellenére a három következő felvonásban még mindig lelkiismeret-furdalásaival untat és ezeknek végén a következő alapigazságokhoz jut el: 1. aki a háborúban harcolt, az gyilkos, 2. hogy harcosainknak a Rajnán-túlra kellene vándorolniuk, hogy ott az elesett német apákat és fiúkat helyettesítsék a német családokban ... Nem kellene gyógykezeltetni a szerzőt?“

Hozzátehetjük, hogy a szerző, akiről szó van, Maurice Rostand, a Cyrano és a Sasfíók szerzőjének fia.

Az irodalmi rovat már gazdagabb és sok lapnak ez a legértékesebb része. De az eddig kiadatlan Renan szónoklaton és Beaudelaire versen vagy Sévigné-levelen kívül, a napi apró irodalmi hírek is igen érdekesek.

„Nogilles grófnő a minap felkereste Cocteau-t és elmagyarázta neki Cocteau legújabb könyvének szépségeit. A fiatal szerző ezt elbájolva hallgatta.“

Vagy érdekes szemelvényeket kapunk felkapott könyvekből. A „híres“ regényíró pl. legutóbbi művében ezt írja:

„Annaira megszokták már ezeket a három-négynapos túrákat, hogy egészen banális, mindennapi dolog lett számukra.“

A külföldi irodalmat is számos cikk ismerteti. Ezek néhanapján a franciák számára egészen csodálatos „irodalmi eseményekről“ emlékeznek meg. Például:

„KÖLTŐ ELADÓ. Egy különös történet jut el hozzánk Bukarestből. Románia nemrégiben megvásárolt magának... egy költőt. Szabó Dezső magyar íróról van szó, akinek művei eddig nemcsak magyar nyelven, de németül is megjelentek és áld hazájában irigyléreméltó hírnévnek örvendett.

Hélas! Szabó Dezső, aki éppen befejezett egy nem kevesebb, mint 25 kötetre terjedő regényt, — amint a Viitorul írja — keresett, de nem talált Budapesten kiadót. Minden kiadó — és ez érthető — megrettent az enormis múltól.

Miután a románok értesültek kísérletének balsikeréről, a következő levelet írták a boldogtalan írónak:

„Mi románok, kötelezzük magunkat hatalmas műveinek megjelentetésére és arra, hogy ezeket ismertekké tesszük, ha ön a maga részéről kötelezi magát arra, hogy nyelvünket megtanulja és a jövőben románul ír. Ha ebbe beleegyezik, fényes jövőt biztosítunk önnek.“ (sic).

A magyar költő elfogadta és aláírta a szerződést. Nemcsak a nyelvét változtatja meg, de román állampolgárrá is lesz és a jövőben Mille György nevet fogja viselni ...

Vájjon meglátjuk-e a közel jövőben, hogy az ilyen precédens általánosul?...
etc.“¹

A franciák, akik ezt a cikket olvasták, bizonyára elmosolyodtak azon, hogy az újságírók fantáziája milyen lehetetlenségeket talál ki ...

Ha most még mindehhez hozzáképzelnünk másodnapoként egy speciálisan párizsi vonatkozású cikket, szóljon akár az újjonnan megnyílt metróvonal nagyszerűségeiről, vagy a montpamasse-i bohéméletéről —, akkor körülbelül előttünk van egy száma a grande presse d’information bármelyik lapjának. Nem állíthatjuk, hogy igen tartalmas vagy túlérdekes olvasmányt nyújtának, de a könnyedén és ízléssel megírt cikkeket átfutni, a semmittevésnek igen kellemes formája.

Ezeknek a lapoknak van természetesen a legnagyobb olvasótáboruk. A Journal pl. napi közel z millió példányban jelenik meg. Igaz ugyan, hogy a grande presse d’information csak néhány lapot jelent; a párizsi sajtó túlnyomó része journaux d’opinion. Ez utóbbiak példányszáma egyenként 70—400 ezer körül mozog. E hatalmas példányszámok magyarázata egyrészt a lapok olcsósága, de főleg az, hogy a 41 millió francia közül az, aki újságolvasónak számítható, 2—3 lapot is elolvas napjában.

Az elveket képviselő lapokról sokkal nehezebb összefoglaló képet adni. Modoruk, talán az egyetlen Figaro-t kivéve, mind hevesebb lesz; a személyes kritika mind kíméletlenebbül sért, lobogó szavak izgatnak hasábkon keresztül, és mindez áll a jobb- és baloldali sajtóra egyaránt. De állandó rovataik vannak a munkáskérdésről, a munkanélküliségről, a kispolgárok helyzetéről, a katonaságról és bőven megemlékeznek a világnézeti harcokról; a politikai élet eseményeinek elemzésében pedig valósággal fáradhatatlanok. A fecsegési rovatok is az elvek szolgálatában állanak és rendszerint apró politikai leleplezéseket és gúnyolódásokat tartalmaznak. A franciák ezeket szeretik; mily élvezet nekik pl. az ilyen hírt olvasni:

„Loucheur már azt hitte, hogy ő is olyan elmozdíthatatlan a munkaügyből, mint Briand a külügyből. Az első Tardieu-kormány megalakulása után, alig

¹ La Liberté, jeudi, le 3. avril, 1930. 3-e édition, page 4.

hagyták el a miniszterek az elnöki palotát, amikor Loucheur karonfogta külügyi kollégáját, autójába invitálta és így szólt: „Édes Briand-om, mit szólna hozzá, ha most egy kicsit fecsegnénk a... következő kormányról.“ Sőt a legutóbbi kormányválság alkalmával sietett Chautemps-t a minisztériumába invitálni, ahol mégis kényelmesebben tárgyalhat, mint raspail-i lakásában. Így azután ő is együtt bukkant a komédia-kormányra. Ezekután természetes, hogy Tardieu „elfelejtette“ Loucheur támogatását kérni. De azt mondják, megvizsgálódik a keleti jóvátételt tárgyalásokkal, amelyeknek továbbra is elnöke marad“.

Az ilyen hírek csemegezámba mennek. A külföldi rovat is természetesen a szerkesztőségi politika megvilágításában kerül sajtó alá. És a szenzációs családi drámák helyét is a panamák leleplezése, és a gyanúsítások és a pártok belső botrányai foglalják el. A francia „szuverén választópolgárinak mindennél többet jelent az ilyen szenzációs pártpolitikai hír:

„Mi történt Bergerac-ban? — Az első választáskor a radikális jelölt több, mint ezer szavazattal vezetett; a második a jobboldal jelöltje lett és néhány szavazatot kapott a szocialista Simonnet is. Erre a szocialista párt felszólította jelöltjét, hogy a pótválasztáskor lépjen vissza a radikális jelölt javára. Simonnet azonban megtagadta az engedelmességet a szocialista pártvezetőségnek és fenntartotta jelöltségét. Ez a lázadás a pártfegyelem ellen annyira megtetszett a választóknak, hogy tegnap Simonnet-t óriási többséggel megválasztották. — Mit fog most a párt feje, a drága Blum tenni?“ (Szövegközti rajz: M. Leon Blum női pongyolában rózsák közt hever és törli a fejét).

A politikai cikkeket gyakran illusztrálják karikatúrákkal és ezek mindig az első oldalon kapnak helyet. A humor mind nagyobb szerephez jut a politikai hatásvadászat eszközei közt. A lapoknak külön élcrovatuk van. Az egyik pl. „Lehetetlenség“ címmel ilyen csípős apróságokat ír:

„A postaügyi miniszter úr legnagyobb élvezete a telefonálás“.

„Dovgalevszky őnagyméltósága Szovjetország párizsi nagykövete ma reggel a nagykövetség egész személyzetével és a Párizsban működő csekkistákkal templomba ment, szent misét hallgatni“.

Mindebben természetesen az ellenzéki lapok vezetnek. Az „ellenzéki“ szót azonban korántsem szabad a megszokott értelemben vennünk. Franciaországban már évek óta az a paradox helyzet áll fenn, hogy az ellenzéki lapok rendszerint a kormánytámogató sajtó. A Cartel csúfos bukása óta a parlamentnek, éppúgy mint az országnak a többsége, mérsékelt jobboldali s így természetesen a kormány is az. Viszont a közvéleménynek, elég nagy többsége, szavazatótól (amelyet a legtöbbször gazdasági megfontolás irányít) teljesen függetlenül, tovább is a francia forradalom ideológiáját vallja az egyetlen igazságnak. Olyannyira, hogy a „szabadság, egyenlőség, testvériség“¹ varázsigéit még ma is felfestik minden középületre, ami néha elég furcsán hat, pl. ha egy börtönhomlokzaton olvassuk: Liberté. Ezt a hivatalos jellegű és történelmi patinájú forradalmi ideológiát és nagyzó frázisait a baloldali politika és sajtója teljesen kisajátította. Ezért szorulnak velük szemben a jobboldaliak a realisabb ellenzéki szerepre. És amint a kormány sajtó, úgy maga a kormány is — e szempontból — „ellenzéki“. Tardieu legutóbbi deklarációjában tudatosan kihagyta a „laikus“ intézmények védelméről szóló, szinte kötelező passzust, amit a baloldal falrengető tombolással követelt.

A franciák különben nagy tisztelői az egyéniségnek és ezért cikkeik is gyakran eléggé egyénien különösek. Olvassuk el pl. egy ú. n. „nagy politikai interview“ kezdetét:

„Szegény parlamenti riporter, akit e hivatással megvert a sors, tegnap már nem bírtam elviselni azt az üres szóáradatot, amellyel a szónokok és főleg

az önmagát folytonosan magasztaló Herriot fullasztották a Házat. — Ah, kinnt ugyanakkor sütött a nap. A napsugár csábítása ellenállhatatlan volt, elhagytam a parlamentet és kísétáltam a bois de Boulogne-ba. A fák rügyeznek, a madarak már visszatérnek Afrikából. Mily elbájolás! önfeledten sétáltam a csendes utakon, amikor a parlamenthez való hűtlenségemért megkaptam jutalmamat. Mert friss és vidám léptekkel, kit pillantok meg sétálni az úton? Poincarét. Hozzá sietek: Elnök úr, el vagyok ragadtatva, hogy láthatom. Engedje meg, hogy legmelegebb jókívánságaimat fejezzem ki pompás arcszínéhez. Épp most jövök a parlamentből, ahol Herriot azt mondta Elnök úrról...“ etc.

Íme, így kezdődik egy politikai nyilatkozat, amely körül három napig viharzott a párizsi sajtó. De néha erőteljesebb húrokat kell megpendíteni. Camille Aymard, aki lankadatlanul követeli a szovjetnagykövetség „kiszepítését“, így ír egyik cikkében:

„A büntetőtörvénykönyv (1881 júl. 29-i tv.) 36. §-a a külföldi államfők dienn elkövetett nyilvános sértést 3 hótól i évig terjedő bebörtönzéssel és 100—3000 fr. pénzbüntetéssel sújtja. Én pedig azt mondom, hogy Sztálin, Szovjet-orszország államfője, gonosztevő bandita. Állítom, hogy a forradalom előtt bandájával egy aranyszállítmányt támadott meg és hogy ez a banda akkor 32 embert gyilkolt meg. Állítom, hogy most is gonosztevő és bandita, mert cinkostársaival elraboltatta Kutjepov generálist és megsértette Franciaország földjét. Akarattal és érett megfontolás után elkövetem tehát a vétket, amit a fent idézett paragrafus büntet.“

Ez az idézet Mussolini hírlapírói stílusára emlékeztető perzselő és lázító cikkből van kivéve. De a címe megint igen francia: „Igazság! sújts le ránk . . . ha mersz!“

Ha most az egyes lapokat üjtük fel, balról jobbra haladva: a vörös Humanité külön rovatot tart a rendőrségi gyilkosságok és a szovjet paradicsomi állapotainak ismertetésére. Újabban Bucharin tollából XI. Piust gyalázó cikksorozatot közöl. A szocialista Populaire-t véget nem érő jakobinus elmékedések jellemzik. A radikális sajtó a szabadgondolkozás himnuszát zengi napról-napra és a múlt század elavult stílusában bugyborékol a klerikalizmus ellen. A jobboldali lapok közül a szélsőséges Action Française mottóként homlokán viseli a király üzenetét, amelyben követeli trónját, viselni óhajta uralkodói felelősségeit, gyakorolni kötelességeit és jogait. Különben a közéleti korrupció leírása tölti ki majdnem az egész lapot. A többi jobboldali lap katolikus színezetű. Coty Figaro-jának van a leggazdagabb és legértékesebb irodalmi rovata. Az ő két Ami du peuple-je a munkásság meghódítására törekszik. A Victoire kimondottan fasiszta újság. A Liberté és az Echo de Paris kitűnően szerkesztett, reálpolitikát követő harcias lapok. Mindezekben gyakran találkozunk világnézeti vitákkal; ma már odáig merészkednek ezek a lapok, hogy Krisztus istenségét bizonyító apologetikai rádióelőadások bő kivonatát is közlik. Ily körülmények közt érthető a radikálisok tobzódása: tagadhatatlan, hogy az elmúlt 40 évben valami megváltozott Franciaországban. A jobboldali sajtó gyakran hoz cikkeket szakemberek, zenészek, történészek, akadémisták, pszichológusok tollából és tehetséges fiatalembereket szívesen utaztat exotikus vidékeken.

Így annak, aki már kicsit megismerte a francia lelküjét és közélet sajátosságait, rendkívül érdekes és élvezetes ez utóbbi fajta francia lapok olvasása. Különösen, ha, úgy mint a franciák, többet olvasunk naponta.

Ami azonban a legnagyobb örömet okozza nekünk az újságolvasásban, az maga a nyelv: ez a kifinomodott, tiszta francia nyelv, a szavak könnyed fűzése; a mondatok művészi kapcsolása. A francia nyelvet nem feketítette be a nyomdafesték, megmaradt az, ami volt: a gondolatok gazdag, úri köntöse. Non tagadhatjuk, hogy stilisztikai hanyagságok és elírások, ha ritkán is, de felfedezhetők a francia lapokban: de külön párizsi

hírlapi zsargonnyelv nincs. Igaz is, hogy a párizsi szerkesztőségek nem ismerik a tollforgató volt-csodagyermek típusát. És igen sok lap, főleg a jobboldaliak, de még az Oeuvre is, valósággal büszke kötelességüknek tartják a francia nyelv kultuszát. Nem megrögződött szabályok orthodox védelmezői; a nyelv él és fejlődik hasábjaikon éppúgy, mint a közbeszédben; a kifejező és hasznos idegen szavaktól sem irtóznak; vidám leírásokban és kiszólásokban az argot kifejezéseket is megtaláljuk. De maga az a szellem, amely fejleszti, gazdagítja és őrzi ezt a nyelvet, mindig francia maradt érzelmi világában és gondolkozásmódjában egyaránt. Ezért nincs is szüksége arra, hogy egy hipokrita tősgyökeres-francia népnyelvben tetselegjen néhanapján.

Egy francia irodalomtörténésztől hallottam: a párizsi lapok bármelyikét arcpirulás nélkül lehetne egy feltámadt Corneille-nak vagy Bossuet-nek a kezébe adni. És ekkor elgondolkoztam azon, hogy vajjon mit szólna a mi Pázmány Péterünk, ha egy budapesti boulevard-lapot adnának a kezébe?

Párizs, 1930 április.

IFJ. JAMBREKOVICH LÁSZLÓ

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

— *A londoni tengeti leszerelési konferencia eredményei, Anglia és az Egyesült Államok sikerei, a francia és olasz álláspont — A német kormányválság, a Brüning-kormány első sikerei — A lengyel kormányválság, az ezredesek kormánya — Ghánai indiai kísérlete — A magyar kormányelnök római útja*

RAMSAY MACDONALD, Nagy-Britannia miniszterelnöke, április 10-én a hangjából kicsendülő őszinte elégtétellel jelentette be az alsóháznak, hogy a tengeri leszerelés konferenciáján résztvevő hatalmak közül Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Japán flottáikra vonatkozólag aznap reggel megegyezésre jutottak. A közel három hónapig tartó és drámai fordulatokban gazdag konferencia így részleges, bár jelentőségében még sem lekicsinyelhető eredménnyel végződött. Mind az öt résztvevő hatalomra kiterjedő megegyezést nem sikerült kötni. A Franciaország és Nagybritannia között, de elsősorban a Franciaország és Olaszország között fennforgó ellentétek olyan méretűeknek bizonyultak, hogy azok megoldását a konferencia további együtt tartásától már nem lehetett várni. A miniszterelnök bejelentése szerint a brit, a francia és az olasz kormányok továbbra is érintkezésben maradnak, hogy diplomáciai úton keressék a fennforgó ellentétek kiegyenlítését és a módot arra, hogy a két kontinentális tengeri nagyhatalom is csatlakozhassák a három óceáni nagyhatalom megegyezéséhez, amelyet nyitva tartanak számukra.

A brit labour-kormányának tudvalevőleg kormányrajutásának első napjától kezdve főgondja és első programpontja volt az Egyesült Államokkal az intim, baráti összeköttetés módját keresni, és pedig a tengeri leszerelés, helyesebben a tengeri fegyverkezések korlátozása útján. Ezt a célt a konzervatív-párt is kitűzte magának és, ha kormányra jutott volna, bizonyára komolyan is igyekezett volna elérni, azonban kétségtelenül sokkal kevesebb lendülettel, hogy úgymondjuk kevesebb naiv bátorsággal, mint ezt a munkáskormány ősz miniszterelnöke tette. MacDonald októberi látogatásának

kézzelfogható gyümölcse a most kötött három-hatalmi szerződés, mert azokon az alapelveken épül fel, amelyekben a brit miniszterelnök Hoover elnökkel Rapidanban történt találkozásuk alkalmából megegyezett. A brit birodalomnak az Egyesült Államokhoz való viszonyában, amely az utóbbi időben határozottan kedvezőtlen jeleket mutatott, a szerződés alapvető változást jelent, hiszen a szerződés alapja az az elgondolás, hogy a két angolszász birodalom között háború nem lehetséges. Természetesen ez az alap sem lehet egészen őszinte, hiszen, amint ezt Norman Angell, a háborúellenes mozgalom és irodalom egyik legérdekesebb alakja, szellemesen kifejti, a logikus az lenne, hogyha úgyis ki van zárva köztük a háború, akkor ne is törődjenek egymás tengeri vagy bármilyen más haderejével, amely nyilvánvalóan csak más hatalom elleni védekezést szolgálhat. Pedig ellenkezőleg, hajókatóriáról hajókatóriára, azok tüzérségi felszerelésénél pedig milliméterről milliméterre védték mindkét, sőt mindhárom oldalról az egyes államok technikai, úgynevezett védelmi felszerelését. Ennek két oka van: az egyik az, hogy sohasem lehet tudni, nem tör-e ki mégis háború a két angolszász testvérnemzet között, amelyek egyike szédületes iramban halad a világhatalmak élére, a másika pedig növekvő nehézségek között igyekszik védeni háromszáz éves tengeri főhatalmi pozícióját, amely őt a spanyol örökösödési háború óta hallgatólagosan és gyakorlatilag a világ első hatalmává tette. A másik ok abban van, hogy az admirálisok s a flottaszakértők, akik ezt tudják, a maguk részéről a legnagyobb biztosítékot mégis abban a védelmi szervezetben s technikai felkészültségben látják, amelyet országuk számára biztosítani igyekeznek. Ezeknek a körülményeknek a tekintetbevételével kétségtelen, hogy Nagy-Britannia hozta a legnagyobb áldozatokat a hármasszerződés létrejötté érdekében. Ma még az övé a világ legnagyobb flottája, 1936-ban pedig teljesen egyenlő lesz a flottája az Egyesült Államokéval. Nagy-Britannia többek között lemondott arról, hogy tengerentúli kolóniáival való összeköttetésére a szakértők szerint elengedhetetlenül szükséges cirkálóállományt kiépítse, aminek következtében hetven helyett csak ötven páncélos cirkálója lesz 339.000 tonnatartalommal az Egyesült Államok 323.500 tonnájával szemben. A paritást úgy érik el, hogy Amerikának a nagyobb tonnatartalom, tehát több cirkáló jut a nyolc hüvelykes (203 milliméteres), míg Nagy-Britanniának nagyobb a tonnatartalma és több cirkálója van a hathüvelykes (152 milliméteres) ágyúval felszerelt kategóriákban. Torpedórombolók és tengeralattjárók tekintetében mind a két hatalom azonos tonnatartalmat kap. Japán részesedése a követelt 70%-os arány helyett [átlagban kb. 69% oly módon, hogy míg a nagy és kis cirkálók kategóriájában nem éri el ezt az arányt, addig a tengeralattjáróknál messze túl is haladja.

Nagy-Britannia számára az eredmény a politikai nyugalmon kívül, melyet a megegyezés létrehoz — ennek jelentősége olyan, mintha Lord Haldanenak emlékezetes berlini látogatása alkalmával sikerült volna angol-német flottaegyezményt kötnie! — költségvetési szempontból is, a birodalom mai gazdasági és pénzügyi helyzete mellett, szinte felbecsülhetetlen értékkel bír: az új flottaprogramm már az idei első évben 4,000.000 font sterling megtakarítást jelent. MacDonald és vele úgylátszik az egész angol közvélemény tehát azt mondja, hogy lemondtak olyan helyzetről, amelyet úgyszemint lettek volna képesek materiálisán fenntartani.

Legtöbbet keresett a konferencián természetesen Amerika, amely az erőteljes fegyverkezés fenyegetésével — blöff nélkül, mert fenyegetése végrehajtására megvan minden eszköze — elérte ezt az óriási eredményt: a flottaegyenlőséget a brit birodalommal, amelyről tizenöt év előtt még csak álmodni sem mert volna: 1914-ben az Egyesült Államoknak 866.000

tonnájuk volt Anglia 2,175.000 tonnájával szemben! És ezt az eredményt elérték úgy, hogy még takarékoskodnak is mellette, hiszen Hoover elnök közlései szerint a paritásnak csak verseny útján való elérése az Egyesült Államoknak 1.400—1.700 millió dollár költséget jelentett volna, míg a londoni szerződés alapján kb. 500—650 millió dollárt fog flottájára invesztálni. A megegyezés lényege tudniillik — s ezt egy percig sem szabad szem elől tévesztenünk — nem a leszerelés, hanem csak a felfegyverkezés aránylagos korlátozása. Lényeges redukció csak a csatahajók kategóriájában fog történni, amelyeknél a három hatalom együtt kilenc egységet (Anglia ötöt, az Egyesült Államok hármát, Japán egyet) fog fokozatosan bevonni, a létező, fokozatonként kiöregedő hajók pótlását pedig hat évre elhalasztják. A légi fegyvernem és a tengeralattjárók szédületes technikai fejlődése ugyanis a háború óta tengerészeti szakértők számára bebizonyította, hogy a jövő háborújában az úgynevezett „capital ships“ tulajdonképpen tehetételek, minthogy könnyen elérhető céltáblái a bomba- és torpédó-támadásnak.

A jövő háborúja — a nagy leszerelési konferencián, az emberiség e nagy reménysege körül alig volt másról szó, mint a jövő háborújáról — a levegőben és a tengeren fog lefolyni. Eszközei pedig a bomba- és gázvető repülőgép, a gyorsmozgású, könnyű — 7—10.000 tonnás — páncélos cirkáló és a tengeralattjáró. Ezért küzdöttek Franciaország és Japán megnemalkuvó eréllyel a tengeralattjárók fenntartásáért, amit sikerült is elérniök. A Londonban kötött egyezmények egyike, amelyet mind az öt hatalom aláírt, csak a tengeralattjárók humanizálásával foglalkozik, de eltüntetésük-ről már szó sincs.

Az egyezmények megszövegezésére csak húsvét után kerül a sor, amikor is előreláthatólag háromféle szerződés fogja a «londoni» címkét viselni. Az első szerződés-komplexum azokat a technikai szabályokat tartalmazza, amelyeken — általában a fegyverkezések korlátozására vonatkozólag vagy a kiöregedett hajók bevonását illetőleg stb. — a konferencián résztvevő mind az öt hatalom megállapodott. A második szerződés foglalkozik a tengeralattjárók humanizálásával, a harmadik pedig a hármashatalmi szerződés.

A tárgyalások nyolcvanöt napja azonban távolról sem volt elegendő arra, hogy a biztonság kérdésében Nagybritannia és Franciaország között olyan egyezmény jöhessen létre, amelyhez a többi érdekelt — elsősorban népszövetségi — hatalom is hozzájárulhatott volna. Ezenkívül a Franciaország és Olaszország között fennálló ellentét ma egy hajszállal sem volt enyhébb mint a konferencia megnyitásának napján, sőt, eltekintve talán az utolsó napok valamivel barátságosabb hangulatától, inkább azt lehet mondani, hogy ezeknek a hónapoknak a folyamán a két középtengeri hatalom viszonya romlott. Franciaország megingathatatlanul ragaszkodott ahhoz a tételéhez, hogy 240.000 tonna előnye legyen Olaszország fölött flotta-programjának befejezésével. Olaszország ezzel szemben megtántoríthatatlanul kitartott Mussolini tétele mellett, mely szerint hajlandó abban a mértékben és addig a pontig leszerelni, ameddig a legerősebb kontinentális hatalom elmegy, de viszont felfelé is követeli a teljes paritást a legerősebb szárazföldi nagyhatalommal. Franciaország hajlandó lett volna esetleg abszolút számokban redukálni a flottáját, ha egy angol-francia megegyezés öt mindennemű támadás esetén az angol flotta támogatásáról biztosítja. Ellenben Olaszországgal szemben ebben az esetben is fenntartotta szuperioritási igényét, azzal indokolva követelését, hogy flottája nem szorítkozik egyedül a Földközi-tengerre, hanem három tengerre van elosztva és a kolóniáival való összeköttetést 18.000 kilométernyi úton kell védelmeznie. A francia-angol tárgyalások a népszövetségi Egységokmány keretében folytak, amely-

nek 16. cikkét kellett volna úgy interpretálni, hogy ez Anglia támogatását biztosítsa a megtámadott félnek. De egyrészt az alsóház ellenzéki pártjainak vezetői figyelmeztették MacDonaldot, hogy a parlament nem szentesítené a birodalom új kötelezettségeit, másrészt Grandi közölte, hogy Olaszország véleménye szerint a paktum minden interpretációja a népszövetség tanácsa és közgyűlése elé tartozik, tehát a maga részéről a tárgyalás egész komplexumát a Népszövetség elé viszi és, amíg az nem dönt, semmiféle megegyezést nem fogad el magára nézve kötelezőnek, amivel elsősorban Németország állásfoglalására gondolt. Továbbá úgylátszik figyelmeztette a másik két tárgyaló hatalmat, hogyha vele mint locamói garancia-hatalommal szemben, harmadik államok garanciájára van szükség, akkor a maga részéről fontolóra kell vennie, vajjon érvénybenlevőnek tekintheti-e még a locamói szerződést. A helyzet tehát ma az, hogy ezek a tárgyalások diplomáciai úton fognak továbbfolyni és a Népszövetségre vonatkozó részek a tanács májusi ülészaka elé fognak kerülni, amely valószínűleg intézkedni fog a leszerelési konferenciát előkészítő bizottság összehívása iránt. Ami pedig közelebről az olasz-francia viszonyt illeti, Briandnak Londonban tett kijelentései arra vallanak, hogy Franciaország talán hajlandó lesz az olasz-francia ellentétek egész komplexumát komolyabb megfontolás tárgyává tenni és Olaszországnak esetleg a tuniszi olaszokra s a lybiai határookra vonatkozólag olyan engedményeket tenni, amelyek a római kabinetnek lehetővé tennék, hogy paritási kívánságát csak a Földközi-tengeren tartózkodó francia flottára korlátozza.

A londoni konferencia távol áll attól, hogy teljes sikere legyen, de nem teljes balsiker és nem hozza magával azt a csüggedést és visszaesést, amit a hozzáfűzött remények teljes csalódásától várni lehetett volna. Az általános leszerelés problémája nem haladt előre és bár beszélnek arról, hogy az általános leszerelési konferenciát nem is oly távol jövőben összehívják, ennek a kilátásai sajnos egyáltalán nem kedvezőek, pedig a hatalmaknak a népszövetségi Egyességokmányban lefektetett leszerelési kötelezettségei betartásától függ a legyőzött államok jogi, politikai és erkölcsi helyzetének a megváltoztatása is. Pedig a nemzetközi életben azt az állapotot, hogy korlátozott jogú és teljesen lefegyverzett államok álljanak teljesjogú és fegyverzetű államokkal szemközt, a nemzetközi béke veszélyeztetése és sérelme nélkül állandóan nem lehet fenntartani. Talán éppen a világpolitikai helyzet e prekárius és ingatag voltának felismerése okozza azt, hogy az angolok oly határozottan visszautasítják az újabb katonai jellegű garancia-kötelezettségek vállalását. A világnak, különösen Európának mai állapota nem engedi meg az egyoldalú garanciák halmozását; levegőre, rugalmasságra van szüksége, hogy békésen bár, de új irányokban fejlődhessék és új, biztosabb, szilárdabb alapokra találhasson.

A hármas szerződésnek leggyengébb és legveszedelmesebb pontja a záradéka, mely az aláíró hatalmak mindegyikének megadja a jogot, hogy flottaprogramját — megfelelő előzetes bejelentés mellett — növelje, amennyiben a szerződésen kívülálló hatalomnak építkezései által veszélyeztetve érezné magát. Az amerikai sajtó egyrésze rámutatott arra, hogy ez tulajdonképpen flottaeszerelési defenzív szövetséggé alakítja át a szerződést, — tehát olyan megállapodássá, amilyentől az amerikai közvélemény mindig tartózkodott és amilyennek ratifikálását a szenátus, ha nyíltan kerülne elébe, megtagadná. MacDonald ugyan azt a reményét fejezte ki, hogy ennek a biztonsági szelepnek a felhasználására, melyet az olasz—francia megegyezés elmaradása miatt kellett felvenni, nem fog sor kerülni. De a kilátások erre egyelőre csak igen halvány reményt engednek meg; — a három hatalomnak azonban mégis meg kellett elégednie ezzel a sovány vigasszal és kétséges értékű biztosítékkal, hogy a teljes fiaskót

elkerülje. És a konferencia szétoszlik azzal a reménnyel, hogy a helyzet talán mégsem rosszabbodott az összeállése előtti időhöz képest és hogy talán 1935-ben, amikor a következő értekezletet tervezik, sikerülni fog» ami most elmaradt...

AZ 1930-AS ÉV tagadhatatlanul a válságok jegyében áll. Az elmúlt hetekben a német és a lengyel kormányokat emelte ki a nyeregből a parlamentáris fegyelmetlenségnek egy tarajosodó hulláma. A születésétől fogva beteg s a kormány-koalíciót alkotó pártok kebelében dülő belső összeütközések kényének s kedvének kiszolgáltató Müller-kormány, kevéssel a Young-tervnek végre is keresztülerőszakolt ratifikációja után, látszólag váratlanul lemondott. A nagy koalíció válságának oka a pénzügyi reformokban rejlik. A közel 400 milliós deficit fedezésére kellett megtalálni az eszközöket és éppen ezek felől nem volt meg az egyetértés a szociáldemokraták és a német néppárt, a demokraták és a bajor néppárt között. A szociáldemokraták által követelt és a 10.000 márkánál nagyobb jövedelmekre kivetendő «szükségáldozatot» (Notopfer) a német néppárt vetette el, a söradónak 75%-os emelése természetesen a bajor néppártnak nem volt ínyére. A birodalmi elnöknek azonban az önmagával meghasonlott Müller-kormány megfelelő helyettesítésére megvolt a kész terve. A Young-terv megszavazása előtt megígérte volt Brüning doktornak, a centrum nála járt vezérének, hogy a pénzügyi reformra vonatkozó törvényjavaslatokat, köztük nemcsak a deficit fedezésére, hanem a keleti tartományok agrárválságának enyhítésére szükséges rendszabályokat a birodalmi alkotmány 48. cikke alapján, rendkívüli rendelet-jogával élve, fogja életbe léptetni. Nyilvánvaló volt, hogy ezután nem is maradt más hátra, mint Brüning kabinetalakítása, még ha az csak egy kisebbségi koalícióra támaszkodhatnék is. Hozzájárult a nagy koalíció válságához a szocialisták többségének az az érzése is, hogy ha tovább vállalják a kormányzás ódiúját, különösen a népszerűtlen deficitpótló adók megszavazásával, akkor geometriai arányban veszítik el a munkástömegek bizalmát, hiszen ezek a munkanélküliség növekedésével úgyszólván inkább balfelé tolnak el. Ennek a veszedelemnek megérzése legyőzte a Müller kancellár vezetése alatt álló józanabb elemeknek amaz álláspontját, hogy a kormányzásban való részvétel hátrányait ennek előnyei messze felülműlják.

A centrum fiatal, alig 43 éves vezére, aki csak Kaas prelátus megbetegedése következtében vette át a párt vezetését és aki már csak azért is egészen új mentalitást képvisel, mert a háborús generációhoz tartozik, tényleg céltudatosan és fiatalos energiával fogott hozzá nem könnyű feladatához. Kabinetjét a centrumból, a német néppártból, a demokratákból és a bajor néppártból állította össze, azonban egy ügyes mozdulattal kiterjesztette jobbfelé és bevonta a német nemzeti párt agrárszámját is. Schielének, az agráriusok vezérének és a fiatal Treviranusnak, a „népkonzervatívok” egyik egészséges gondolkodású tagjának megnyerésével sikerült a Hugenberggel elégedetlen német nemzetiek soraiba éket verni. Kabinetje így határozottan jobboldali, de józan mérsékelt nacionalista jelleggel bír és célkitűzésénél fogva méltán nevezhető az erős kéz kormányának. Brüning azzal a szilárd elhatározással foglalta el a kancellár posztját, hogy ha kisebbségi kabinetjével nem sikerül a pénzügyi törvényjavaslatok számára megfelelő többséget biztosítani, akkor ezeket a 48. cikk alapján elnöki rendelettel lépteti életbe és a Reichstagot rögtön feloszlatja. A feloszlatást dekrétumot tartalmazó híres vörösbor tárca háromszor jelent meg a kancellári asztalon és — teljes sikerrel meg is tette hatását: a Reichstag a kancellár kormányprogramját, bizalmi szavazat nélkül bár, de szótöbbséggel tudó-

másul vette; az agrár és a pénzügyi törvények közötti összefüggésre vonatkozó indítványt pedig 217 szavazattal 206 ellen elfogadta és végül, egészen meglepő nagy többséggel — 250 szavazattal 204 ellen — elfogadta a vámreform-törvényt és az agrárprogramot, azaz a keleti tartományok pénzügyi támogatásáról szóló törvényjavaslatot; továbbá elfogadta a söradónak 50%-os és a dohány- meg cukoradónak emeléséről szóló javaslatokat. Mindezek lehetővé teszik a folyó évben a deficitnek teljes fedezését és azt is bizonyítják, hogy komoly, átgondolt programmal, erélyes fellépéssel, amelybe bizonyos mértékű fenyegetést is lehet burkolni, a legrakoncátlanabb és férgyelmezetlenebb parlamenttel is lehet kormányozni.

A franciák úgylátszik aggódva szemlélik ezeket a fejleményeket Németországban, hiszen az utolsó szavazások egyikénél-másikánál már úgyszólván az egész nemzeti párt a kormány mögött állott és nem lehet tudni, vajjon ez annyit jelent-e, hogy a kormány közeledik jobb felé s a Young-terv-ellenes, francia-ellenes nemzeti párt befolyása alá kerül, vagy pedig annyit jelentene ez a folyamat, hogy Hugenberget, a csődöt mondott pártvezért hívei már teljesen cserben hagyják, dacára annak, hogy a kassza még nála van? A pártatlan szemlélőnek mégis inkább az a benyomása, hogy Schiele kiválása megdöntötte a német nemzeti párt egységét és megbuktatta Hugenberg titkos tanácsost: a józanabbak Schielével és Treviranusszal élükön a realitásokkal számolva, komoly kormányzati programmal akarnak operálni és igyekeznek mindkét szélsőség ellen a polgári pártok komoly összefogásával szilárd frontot építeni. Ez nem jelenti a Young-terv szabotálását: ellenkezőleg, azt jelenti, hogy a nagy reparációs reform elfogadása bezár egy korszakot és a nemzeti erők összefogásával akarják, a legerősebb kontroverzkérdések kikapcsolása után, a birodalmat nyugodtabb fejlődés útján, átgondolt gazdasági politikával a jövő boldogulás felé vezetni. Az azonban nincs kizárva, hogy ez a polgári koalíció a külpolitika vonalán újításokkal fog szolgálni. Lehet, hogy kissé kevésbé fogja Moszkva barátságát keresni és még kevésbé fogja hajszolni Párizs engedményeit. Kissé önérzetesebb és függetlenebb politika a franda relációban bizonyára értékes és hatalmas barátkat szerezhetne a Német Birodalomnak más viszonylatban is.

LENGYELORSZÁGBAN is ismét megpróbálják, hogy a négy év óta vajdúó válságot erélyes eszközökkel gyűrjék le. A félerélyes Bartel-kormány, mely három hónapig küzdött a Szejmmel, s ez idő alatt nagyjából keresztülvitte a költségvetést, egy akcidentális szavazásnál kisebbségbe került. A szavazás éle a munkaügyi miniszter ellen irányult, aki — Prystor ezredes, Pilsudszki egyik bizalmasa — a munkásbiztosító tanácsokból kidobta a szocialdemokrata szindikátusok képviselőit és kormánybiztosokkal helyettesítette őket. Bartel professzor, a küzdelembe belefáradva, beadta lemondását, mire az államfő, Pilsudszki marsallnak és környezetének tanácsa alapján, előbb kísérletet tett olyan kabinetnek az összeállítására, amely a parlamenttel való együttműködés alapján állt volna. A marsall célja ezzel csak az volt, hogy azok — köztük Szymanski, a szenátus elnöke —, akik még abban az illúzióban ringatták magukat, hogy ezzel a parlamenttel lehet együtt dolgozni, saját kárukon okuljanak és megtanulják a más javára, hogy a Szejm életképtelen, csak arra való, hogy hazaküldjék. Ezt a célt szolgálta előbb Szymanski, később Jan Pilsudszkinak, a marsall öccsének megbízatása. Az igaz, hogy a marsall mindent megtett, hogy ne legyen könnyű a Szejmmel való kooperáció alapjait megtalálni, mert olyan értelmű ultimátumot intézett a kamarához, amelynek elfogadása az utóbbinak az államügyekbe való befolyásáról történő lemondásával majdnem egyértelmű lett volna. Mindkét kísérlet bukása után létrejött végre a marsall legintimebb környezetének,

az úgynevezett „ezredeseknek“ kabinetje, a kalandos múltú, erős akaratú, kiváló szervezőképességű Slavek ezredes elnöksége alatt. Miután a kamara megszavazta a költségvetést, a miniszterelnök elnapoltatta és legutóbbi kijelentése szerint most új választásokat készít elő. Nem lehet tudni, vajjon ez még egy utolsó kísérlet akar-e lenni a parlamentáris szisztémával, vagy pedig csak időnyerés céljából beszélnek választásokról, remélve, hogy a nyárára várt gazdasági javulás a kormány javára fordíthatja meg a közhangulatot, amelyben azután vagy jobb kilátásai lennének a Pilsudszki-pártnak a választásoknál, vagy pedig az államszínyt lehetne nyélbe ütni. Az ország mai hangulatát tekintve, hacsak a választójogot meg nem változtatják, a mai nál jobb összetételű és gyakorlati munkára képesebb parlamentet nem fogunk tudni összehozni. Lehetséges azonban, hogy ha az alkotmányos kísérlet ismét nem sikerülne, akkor az ezredesek rábírnák a marsaik az 1926-os államszínyből való konzekvenciák levonására és az alkotmánynak autoritativ úton való megváltoztatására. Pilsudszki kifelé helyreállította a lengyel köztársaság tekintélyét: a jelek szerint reá vár, hogy befelé is érvényt szerezzen a „haza mindenek előtt“ jelszónak, annak a jelmondatnak, amely őt egész életén át vezette.

AZ INDIAI KORMÁNY nagy önuralommal igyekszik megőrizni hidegvérét és végigjátszani azt a fölényes szerepet, amelyre Gandhinak elsősorban a sómonopólium ellen, de általában az engedelmesség megtagadására indított mozgalmával szemben egyelőre berendezkedett. A brit hatóságok Gandhit és az ő izgató tevékenységét következetesen nem akarják észrevenni, viszont lecsapnak mindazokra, akik az ő szavainak hatása alatt törvényellenességet kövének el és elkobozzák tőlük a monopólium megszegésével termelt sót. Kérdés, mennyi ideig tudják ezt a politikát folytatni Gandhi azon kétségbeesett erőlködésével szemben, hogy mártírrá avassák. A hindunak nincs érzéke humor iránt és így az a körülmény, hogy Gandhi apostoli hadjárata és a sómonopólium apró megszegése a brit kormányhatalommal szemben egyelőre olyan, mint a légyecsipés az elefánt hátán, az indiai lakosságra nem hat nevelésesen. Másrészt Gandhi kezd belefáradni a passzív erőlködésbe és így nincs kizárva, hogy élesebb eszközökhöz fog folyamodni, hogy a bombayi hatóságokat kizavarja nyugalmaiból. A „Nagy Léleknek“ (Mahatma, Gandhi mellékneve) irigységét különösen felkeltette az utóbbi időkben két ember elfogatása. Az egyik Sen Gupta, Kalkutta polgármestere, akit pár hét alatt másodszor tesznek lakat alá, a másik pedig Pandit Dzsavaharlal Nehru, a pán-indiai kongresszus elnöke, akit Kalkuttában fogtak el. Ha a brit hatóságoknak sikerül Gandhival szemben a türelem álláspontján megmaradni mindaddig, amíg a nagyon primitív lakosság szemében nyilvánvalóvá válik, hogy a sómonopólium megsértésére kifejtett energia nem áll arányban az elért siralmas eredménnyel, akkor a harc első fázisában teljes győzelmet fog elkönyvelhetni a brit birodalom. Különösen, ha közben meg fog jelenni az Indiába kiküldött parlamenti komisszió jelentése, melynek első kötete valószínűleg husvétkor hagyja el a sajtót. Akkor nyilvánvalóvá fog válni egyrészt az, hogy a britek komolyan foglalkoznak az indiai alkotmány reformjával, másrészt az is, hogy milyen mértékben hajlandó a metropolis az oly sokszínű és sokféleségű indiai császárság lakosainak önkormányzatra irányuló kívánságát teljesíteni.

MAGYARORSZÁG MINISZTERELNÖKÉNEK RÓMAI UTAZÁSA

és háromnapos tartózkodása Olaszország fővárosában, a két államot összefűző baráti kapcsoltnál fogva, amiket Mussolini és Bethlen személyes barátsága szimbolizál, teljesen magától értetődő udvariassági aktus volt, mely-

nek politikai jelentőséget a két államférfi személyén kívül csak az a körülmény ad, hogy Olaszország és Magyarország külpolitikája tudvalevőleg párhuzamos vonalakon épült fel. Bethlen István három éve nem volt már Rómában: a baráti érzelem, az udvariasság és az okosság parancsoló követelése volt, hogy a legelső kínálkozó alkalmat felhasználja a Duce meglátogatására, hogy vele alapos eszmecsereben megbeszélje mindazokat a nagypolitikára, de különösen a közép-európai konstellációra vonatkozó politikai problémákat, amelyek Olaszországot és Magyarországot közelről érdeklik, és hogy közvetlen eszmecsereben tanulmányozzák a két országot különösen érdeklő gazdasági problémákat — az általános európai gazdasági válságnak a két országra eső vetületét — és konkrétan a fiumei szabad kikötőnek s a magyar export Fiume felé való irányításának kérdését. A magyar miniszterelnököt ugyanazzal a melegséggel, a barát nemzet vezető államférfiének kijáró tisztelettel fogadták, mint három évvel ezelőtt. Mint Magyarországnak \$ Magyarország államférfiának szóló tiszteletadást és Mussolini hatalmas barátságának megfelelő megbecsülését könyvelhetjük el a kisantant sajtó megriadt és alarmhíreket terjesztő kommentárjait. Bethlen István Rómába ment, hogy megköszönje azt a hatalmas és értékes támogatást, amelyben Olaszország a hágai és párizsi tárgyalások alatt a magyar álláspontot részécsítette. Kétségtelen, hogy a két állam külpolitikai koncepciója, helyzetük és erőviszonyaik nagy különbözősége dacára, a legteljesebb mértékben azonos. Kétségtelen az is, hogy az olasz nagyhatalomnak s a kicsiny, de erős öntudatú Magyarországnak barátsága — ennek a nemzetnek a férfias erényeit senki jobban fel nem ismerhette és helyesebben nem értékelhette volna, mint Benito Mussolini, a talpig férfi, a férfias erények megtestesítője — az igazság, a méltányosság és a politikai okosság elvei alapján felépült állandó jellegű európai békének erős és tiszteletreméltó tényezője.

OTTLIK GYÖRGY